

Ádebiyatlar

1. Avlev O.U. Juraeva S. N., Mirzaeva S.R. Talim metodlari. – Toshkent: «Navroʻz», 2017.
2. Oʻzbekiston xalqaro Islam akademiyasi. Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrası. Kredit-mudl tizimida mustaqil talim. Uslubiy qullanma. –Toshkent: «Complex Print», 2021.
3. Kaypnazarova M. Qoraqalpaq dialektologiyası páninen ózbetinshe jumıslar. – Nókis: «Ilimpaz», 2023.
4. Shinnazarova S., Kaypnazarova M. Dialektologiyalıq materiallar. – Nókis: NMPI, 2024.

REZYUME. Maqolada qoraqalpoq tilining dialektologik materiallari, ularning tahlili, dars jarayonida oʻrganilishi koʻrib chiqiladi. Qoraqalpoqning shimoliy shevasiga oid materiallarni mustaqil ishlash orqali oʻrganish samaradorligi misollar orqali koʻrsatiladi. Mustaqil ishlar soni juda koʻp, lekin lingvistik materiallarni tahlil qilishning tanlangan usullari dala ishlarida qayd etilgan matn materiallarini chuqurroq oʻrganishga yordam berishi alohida taʼkidlanadi.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются диалектологические материалы каракалпакского языка, их анализ и изучение на уроках. Эффективность изучения материалов северного диалекта каракалпакского языка с помощью самостоятельной работы будет продемонстрирована на примерах. Количество самостоятельных работ очень велико, но особо подчеркивается, что выбранные методы анализа языковых материалов облегчают более глубокое изучение текстовых материалов, записанных в полевой практике.

SUMMARY. This article discusses the dialectological materials of the Karakalpak language and their analysis and study in lessons. The effectiveness of studying materials from the northern dialect of the Karakalpak language through independent work will be demonstrated through examples. The number of independent works is very large, but it is especially emphasized that the chosen methods of language material analysis facilitate a deeper study of text materials recorded in field practice.

“FIZIKA OQITIW METODIKASI” PÁNINEN LABORATORIYA SHINIĞIWLARINA INTERAKTIV TEKNOLOGIYALARDI QOLLANIW

G.E.Karlıbaeva – *pedagogika ilimleri doktori (DSc), professor*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch soʻzlar: fizika oʻqitish metodikasi, laboratoriya, bilim, talaba, oʻqituvchi, noanʼanaviy mashgʻulot, oʻquv jarayoni, texnologiya, taʼlim, tarbiya.

Ключевые слова: методика преподавания физики, лаборатория, знание, студент, преподаватель, нестандартные занятия, учебный процесс, технология, обучения, воспитание.

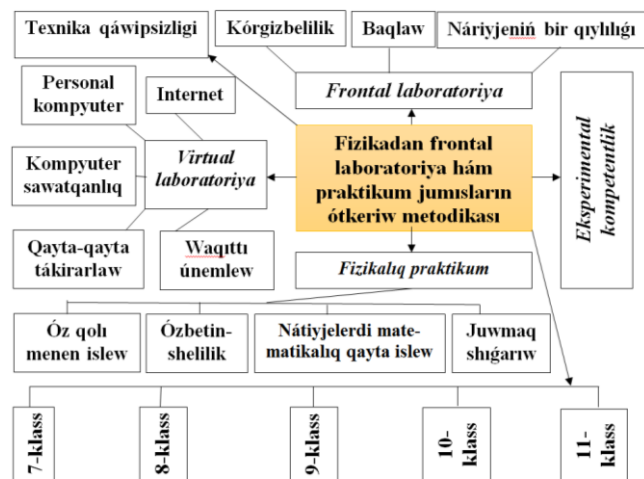
Key words: Physics teaching methodology, laboratory, knowledge, student, teacher, non-standard classes, educational process, technology, teaching, education.

Kirisiw. Belgili bolǵanday, házirgi globalizaciya dáwirinde zaman talaplarına juwap beretuǵın intellektual jetik oqıtıwshılardı tayarlaw pedagogika baǵdarındaǵı joqarı bilimlendiriw mákemeleri aldında turǵan eń áhmiyetli máselelerden biri bolıp tabıladı. Talabalarǵa fizika oqıtıw metodikasi boyınsha bilim beriwdiń aktual wazıypaların sheshiw professor-oqıtıwshılardıń ideologiyalıq isenimine, pedagogikalıq sheberligine, mashqalalı jaǵdaylardı durıs sheshiw uqıbı hám mádeniyatına, fizika oqıtıw procesinde zamanagóy pedagogikalıq hám xabar-kommunikaciya texnologiyaların nátiyjeli qollanıwǵa, talabalarǵa óz-ara belsendilikke alıp keliwine baylanıslı.

Ádebiyatlar analizi. Respublikamızda fizika oqıtıw metodikasın jetilistiriw máseleleri B.Mirzahmedov, M.Djoraev, S.Qahharov, M.Qurbanov, Yu.Mahmudov sıyaqlı alımlardıń ilimiy izertlewlerinde óz kórinisin tapqan.

Fizika oqıtıw metodikasi pánin oqıtıwda talabalarǵa ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde shólkemlestiriletuǵın laboratoriyalıq jumıslardı orınlay alıwı áhmiyetli orın tutadı. Oqıw procesinde fizikadan laboratoriya shınıǵıwlarınń nátiyjeliligın arttırıw máselesi quramalı bolıp tabıladı. Onı durıs sheshiw laboratoriya shınıǵıwlarınń ótkeriw túrlerine tán bolǵan bir qatar pedagogikalıq-psixologiyalıq ózgesheliklerdi esapqa alıwdı talap etedi. Bulardan eń áhmiyetlisi, fizikadan lekciya shınıǵıwlarında alınǵan teoriyalıq bilimdi laboratoriyada tekserip kóriw arqalı, talabalarǵa eksperimental kompetenciyasın arttırıw bolıp esaplanadı. Biz bilemiz, waqıt ótiwi menen hár qanday teoriyalıq bilim yaddan

óship ketiwi tábiyiy jaǵday. Teoriyalıq bilimdi bekkemlew maqsetinde fizikadan laboratoriya shınıǵıwların nátiyjeli shólkemlestirip, talabalarǵa eksperimental kompetenciyasın arttırıw máselesin durıs sheshiw múmkin. Buniń ushın talaba “Fizika oqıtıw metodikasi” pánin ózlestiriwi nátiyjesinde ulıwma orta bilim beriw mektebi fizika kursman laboratoriya shınıǵıwların shólkemlestiriw hám ótkeriw túrlerin, usılların hám texnikalıq qurallarnı durıs tańlay biliwi kerek [2:34-36]. Biz ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde fizikadan shólkemlestiriletuǵın laboratoriyalıq jumıslardı orınlaw metodikasınıń strukturasınıń tómendegishe jetilistirdik (1-súwret).

1-súwret. Fizikadan laboratoriya shınıǵıwların orınlaw metodikasınıń strukturası

Izertlew metodologiyası. Házirgi dáwir bilimlendiriw sistemasında házirge shekem húkimranlıq etip kiyatırǵan dástúriy oqıtıw túrin mazmun jaǵınan jańalaw hám oqıw-tárbiya procesin shólkemlestiriwdi mámleketlik bilimlendiriw standartları (MBS) tiykarında túpten ózǵertiw, yaǵnıy, bilim beriw nátiyjeliligin artırıw maqsetinde oqıtıw procesinde dástúriy bolmaǵan, interaktiv texnologiyalardı qollanǵan halda shınıǵıwlardı shólkemlestiriw hám ótiw zaman talabı. Fizikadan laboratoriya shınıǵıwların nátiyjeliligin artırıwda oqıtıwshı birinshi náwbette bilim beriw maqsettin belgilep alıwı, dástúriy bolmaǵan hám dástúriy shınıǵıwların óz ara parqın kóre alıwı shárt.

Dástúriy bolmaǵan laboratoriya shınıǵıwların kútiletuǵın tiykarǵı maqset: talabalardıń bilim, kónlikpe, mamanlıq hám kompetenciaların ózlestiriw kórsetkishin kóteriwdi ushın, “Fizika oqıtıw metodikası” pánin oqıtıwda, ulıwma orta bilim beriw mektebiniń fizikaǵa tiyisli laboratoriya shınıǵıwların jáne de mazmunlı, qızıqlı hám túsiniqli etip ótkiziwde oqıtıwshı hám talaba iskerligine jańalıq kirgizip, interaktiv texnologiyalardan nátiyjeli paydalanıw, sonday-aq, talabalardı tez hám ádalatlı bahalawǵa erisiw.

So’niń menen birge, dástúriy bolmaǵan laboratoriya shınıǵıwlarında talabalar erkin pikirlewge, hár bir jumısqa dóretilshilik menen jantasıwǵa, hár tárepleme metodikalıq-ilimiy izleniwge, analiz ete alıwǵa, orınlanǵan jumıslar boyınsha ózleri juwmaq shıǵarıp, óz-ózin hám óz toparın ádalatlı bahalay alıwǵa úyretedi. Oqıtıwshı bolsa talabalardıń bul erkin iskerligine pedagogikalıq shárt-sharayát jaratıp bere alıwı zárúr. Bul bolsa MBS tiykarlarında tuwrı shólkemlestirilgen nátiyjeli oqıtıw procesiniń tiykarı bolıp tabıladı [3:10-13].

Joqarıda ayılǵanlardan kelip shıǵıp, ulıwma orta bilim beriw mektebiniń fizika kursınan laboratoriya shınıǵıwlarına interaktiv texnologiyalardı qollanǵan halda ótkeriletuǵın shınıǵıwlarǵa úlgi keltiremiz. Pedagogika joqarı oqıw orınlarında oqıtılatuǵın “Fizika oqıtıw metodikası” pánindegi “Denelerdiń teń salmaqlılıq shártlerin úyreniw” atlı laboratoriya jumısına “Skarabey” metodın qollanıw usılı.

“Skarabey” - “qońız” – hár tárepten qazıp shıǵıwshı mánisin anılatadı. “Skarabey” metodı fizikadan laboratoriya shınıǵıwında qollanılganda talabalarda logikalıq oylaw qábiletin, yadın, sonday-aq, mashqalalı jaǵdaydı unamlı sheshiwde óz pikirin ashıq, erkin bildiriw kónlikpesin durıs rawajlandırıwǵa xızmet etedi. Bul metodtı fizikadan laboratoriya shınıǵıwlarında qollanıw procesinde talabalardıń teoriyalıq bilimleri sapası hám dárejesin ádalatlı bahalaw, “Fizika oqıtıw metodikası” páninen úyrenilip atırǵan laboratoriya jumısları haqqındaǵı túsiniqleri kólemin anıqlaw imkaniyatı payda boladı. Sonıń menen birge, bul metod ádettegiden tısqarı ideyalardı ashıq, erkin, logikalıq anlatıw, olar arasındǵı fizikalıq óz ara baylanıstı anıqlawda da nátiyjeli bolıp tabıladı.

Onıń járdeminde talabalarda tómendegi sapalardı qalıplestiriw hám rawajlandırıwǵa erisiw múmkin: óz betinshe islew; óz ara múnásibetke erkin kirise alıw; jaqsı minezli bolıw, ózge pikirlerdi húrmet etiw; belsendilik, iskerlikke dóretilshilik menen jantasıw; iskerliktiń nátiyjeli bolıwına qızıǵıw; óz-ózin durıs bahalaw. Bul interaktiv metodtan laboratoriya shınıǵıwların anıq basqıshlarında túrli pedagogikalıq maqsetlerde paydalanıw múmkin. Onı ulıwma túrde tómendegi 1-sxema kórinisinde sáwlelendiriw múmkin.

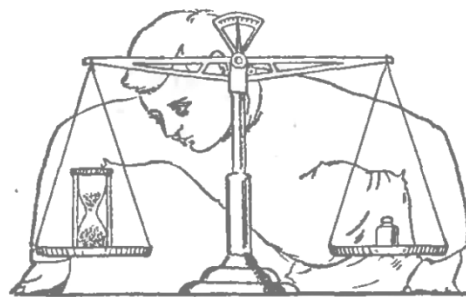
1-sxema. “Skarabey” metodınan fizikadan laboratoriya shınıǵıwların túrli basqıshlarında paydalanıw sxeması

Bul metod talaba tárepten ańsat qabıl etiledi. Sebebi, ol shaxsqa tán pikirlew, biliw ózgesheliklerin esapqa alǵan halda islep shıǵılǵan [1:70-71].

Endi shınıǵıwdıń juwmaq shıǵarıw bóliminde, talabalar tárepten ózlestirilgen kónlikpe hám mamanlıqlardı bekkemlew hám shınıǵıwdı juwmaqlaw ushın “Skarabey” metodın qollanıw boyınsha misallardı kórip shıǵamız.

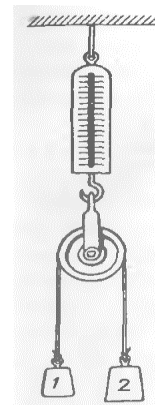
1-misal. 5 minutlı qum saati sezgir tárezide aktiv bolmaǵan jaǵdayda jaylastırılǵan hám tárezi tasları menen teń salmaqlıqta turıptı (2-súwret).

2-súwret. Tárezidegi qum saati

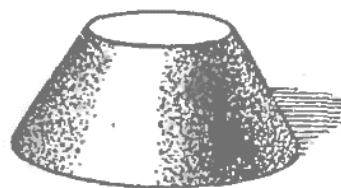
Qum saati aylandırıldı. Keyingi bes minutta tárezi menen ne júz beredi?

2-misal. Blok ústine 1 kg hám 2 kg júkler asılǵan arqan taslandı. Blok tárezige asılǵan (3-súwret). Tárezi qanday júklemen kórsetedi?

3-súwret

3-misal. Qattı temirden kesilgen konus óziniń úlken tiykarına jatqarılgan (4-súwret). Eger konus aylandırılса, onıń massa orayı qayjerge jiljıydı - úlkenlew yaki kishilew tiykarǵa ma?

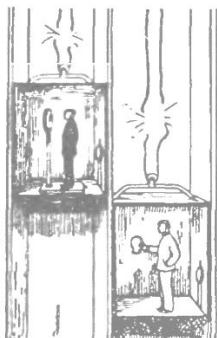

4-súwret.

4-misal. Siz lift kabinasındaǵı tárezi platformasında turıpsız (5-súwret). Tosattan troslar úzilip, kabina erkin túsiw tezleniwi menen tómenge túse basladı.

a) Bul jaǵdayda tárezi neni kórsetedi?

b) Túsiw waqtında awız ashıq, tómén qarata awdarılǵan gúzeden suw tógiliwi múmkin be?

5-súwret.

5-misal. Bir kese chaydı qasıq penen aralastırǵannan keyin, qasıqtı shıǵarıp alıń - túptegi shay japıraqları shetke shashılıp, ortalıqqa qaray jıynaladı. Ne ushın? [4].

Juwmaq hám usınıslar. Juwmaqlap aytqanda, fizikadan dástúriy bolmaǵan laboratoriya shınıǵıwları:

- talabanı shınıǵıw dawamında bilim alıw procesine biypárwa bolmawǵa, óz betinshe pikirlewge, dóretiwsilik hám eksperimental izleniwge májbúr etedi;

- talabalardı oqıw procesinde teoriyalıq bilimge bolǵan qızıǵıwshılıqlarınıń turaqlı bolıwın támiyinleydi;

- oqıtıwshı hám talabalardıń hámiyshe óz ara birgeliktegi iskerligin shólkemlestiriw;

- talabalarda hár bir máselege dóretiwsilik penen jantasıw, juwappershilik sezimin seziniw, ilimiy-metodikalıq ádebiyatlardan durıs paydalanıwǵa, eń tiykarǵısı, bilim alıwǵa, pánge hám ózi tańlaǵan kásibine bolǵan qızıǵıwshılıǵın kúsheytedi.

Ádebiyatlar

1. Avlaev O.U., Jo'raeva S.N., Mirzaeva S.R. Ta'lim metodlari. O'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent: «Navro'z», 2017.

2. Карлыбаева Г.Е. Физика фанини ўқитишда лаборатория машғулотларининг ўрни. //«Ҳозирги замон аниқ ва техник фанлар муаммолари ва уларнинг ечимлари» мавзусидаги Республика илмий-назарий конференция материаллари. – Нукус: 2017. 34-36-б.

3. Карлыбаева Г.Е., Матжанов Н.С. Улыўма билим бериў мектеплеринде физика пәнин оқытыўда қызықлы лабораториялық жумысларды шөлкемлестириў. // Муғаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў. – Нукус: 2014. №3. 10-13-б.

4. Перельман Я.И. Знаете ли вы физику? -3-е изд., перераб. и доп. – М.: Гл.ред.физ.мат.лит., 1992. –С.272. (Б-чка “Квант”. Вып.82.) ISBN 5-02-014446-0.

REZYUME. Maqolada ta'lim samaradorligini oshirish maqsadida “Fizika o'qitish metodikasi” fanidan laboratoriya ishlariga interfaol texnologiyalarni joriy etish haqida fikrlar bayon etilgan. Shuningdek, nazariy bilimlarni mustahkamlash maqsadida laboratoriya mashg'ulotlaridan foydalanib talabalarning ijodkorlik va eksperimental faoliyatini oshirish muammosini hal etish mumkinligi asoslangan. “Fizika o'qitish metodikasi” fanidagi “Jismlarning muvozanat shartlarini o'rganish” nomli laboratoriya ishiga “Skarabey” metodini joriy qilish usuli haqida malumotlar berilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье представлены идеи по внедрению интерактивных технологий в лабораторные работы по предмету «Методика преподавания физики» с целью повышения эффективности обучения. Также исходят из того, что задача повышения творческой и экспериментальной активности студентов может быть решена путем использования лабораторных работ для закрепления теоретических знаний. Приведена информация о методике реализации метода «Скарабей» для лабораторной работы «Изучение условий равновесия тел» по предмету «Методика преподавания физики».

SUMMARY. The article presents ideas for introducing interactive technologies into laboratory work in the subject “Methods of Teaching Physics” with the aim of improving the effectiveness of teaching. It is also based on the assumption that the task of increasing the creative and experimental activity of students can be solved by using laboratory work to reinforce theoretical knowledge. Information is provided on the methodology for implementing the “Scarab” method for the laboratory work “Studying the conditions of equilibrium of bodies” in the subject “Methods of Teaching Physics”.

“TÁRBIYA” PÁNIN OQÍTÍWDA ZAMANAGÓY DIDAKTIKALÍQ TEXNOLOGIYALAR

A.O.Meńlibaeva – *assistent oqıtıwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: zamonaviy didaktik texnologiyalar, kommunikativ kompetentlik, interaktiv metodlar, gamifikatsiya, multimedia materiallari, ta'lim jarayoni samaradorligi, tajribalar

Ключевые слова: современные дидактические технологии, коммуникативная компетентность, интерактивные методы, геймификация, мультимедийные материалы, эффективность образовательного процесса, эксперименты

Key words: modern didactic technologies, communicative competence, interactive methods, gamification, multimedia materials, the effectiveness of the educational process, experiments

Kirisiw. Tálim hám tárbiya óz ara tıǵız baylanıslı, bir-birin toltrıwshı eki process bolıp, oqıwshınıń tolıq shaxs sıpatında rawajlanıwına áhmiyetli tásir kórsetedi. Sonlıqtan, pedagogog-izleniwshilerden, ilim wákillerinen hár bir sabaq procesinde tálimniń tárbiyalıq xarakterine ayrıqsha

itibar beriw, sonıń ishinde “Tárbiya” sabaqların jáne de jetilistiriw, hár tárepleme úyreniw, nátiyjeli juwmaqlardı ámeliyatqa engiziw máseleleri boyınsha jumıs alıp barıw talap etilmekte. Oqıwshılardıǵa bilim beriwde, onı bekkemlewde, qızıǵıwshılıǵın oyatıwda, dıqqatın jámlewde,